

راهبردهای مناسب برای توسعه گردشگری دریاچه بزنگان

ابوالقاسم امیراحمدی*
مجید ابراهیمی**
علیرضا معینی***
مزگان ثابت تیموری****

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۸/۱۱ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۳/۸

چکیده

صنعت گردشگری یکی از ارکان اصلی اقتصاد تجاری جهان است که بهره‌برداری از آن نیازمند ایجاد شرایط مساعد در چارچوب برنامه‌ریزی جامع و فراگیر است. بنابراین در طرح‌های توسعه صنعت گردشگری، توجه به معیارهای کیفی و اهداف اجتماعی ضروری است؛ زیرا توسعه نامناسب برای طبیعت و محیط زیست ویرانگر است. در این مطالعه راهکارهای توسعه گردشگری دریاچه بزنگان با تأکید بر قابلیت‌ها و محدودیت‌ها شناسایی و با استفاده از روش پیمایش، مطالعات میدانی و تعیین نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها (به روش سوات)، راهبردهای توسعه گردشگری این دریاچه ارائه می‌شود. نتایج پژوهش بیانگر لزوم اتخاذ شرایط تهاجمی در مدیریت گردشگری دریاچه بزنگان است. زیرا هرچند شرایط منطقه برای سرمایه‌گذاری و توسعه فعالیت‌های گردشگری مناسب است اما لازم است سیاست‌های موجود برای رفع ضعف‌ها و تهدیدها با استفاده از نقاط قوت و فرصت‌ها اصلاح شود.

کلید واژه‌ها: توسعه گردشگری، راهبردهای مناسب، توانمندی‌ها، مدل سوات، دریاچه بزنگان.

* دانشیار گروه جغرافیا، دانشکده جغرافیا و علوم محیطی، دانشگاه حکیم سبزواری، (نویسنده مسئول). amirahmadi1388@gmail.com

** دانشجوی دکتری ژئومورفولوژی در برنامه‌ریزی محیطی، دانشکده جغرافیا و علوم محیطی، دانشگاه حکیم سبزواری.

majid_brahim2@yahoo.com

*** کارشناس ارشد جغرافیا، پژوهشگر گروه مدیریت و برنامه‌ریزی پژوهشکده گردشگری جهاددانشگاهی. moienia63@yahoo.com

**** دکتری اکولوژی، پژوهشگر گروه مدیریت و برنامه‌ریزی گردشگری پژوهشکده گردشگری جهاددانشگاهی. mozh_st@yahoo.com

مقدمه

صنعت گردشگری یکی از ارکان اصلی اقتصاد تجاری جهان است. به گونه‌ای که مصرف گردشگری، سرمایه‌گذاری دولتی و خصوصی و همچنین صادرات گردشگری در سال ۲۰۰۴ معادل ۵/۹ درصد در حدود ۵/۵ تریلیون دلار بوده است (چاینگ لی^۱، ۲۰۰۸). شمار گردشگران در جهان در سال ۲۰۰۵ به ۸۰۸ میلیون نفر رسیده است که نسبت به سال ۲۰۰۴ در حدود ۵/۵ درصد رشد کرده است. بنابراین «سهم صنعت گردشگری از اقتصاد جهان در حال حاضر به رقم قابل توجه ۴۰۰ میلیارد دلار رسیده است» (باقر نصب و توکلی، ۱۳۹۰: ۶۵). صنعت گردشگری ۱۱ درصد از تولید ناخالص داخلی جهان را تشکیل می‌دهد، بیش از ۲۰۰ میلیون شغل را در جهان پشتیبانی می‌کند که ۸ درصد کل اشتغال را شامل می‌شود (ریتا^۲، ۲۰۰۴). بر همین اساس یکی از راهبردهایی که اخیراً در کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته است، توسعه و گسترش گردشگری در نواحی محروم و توانمند است (قادری، ۱۳۸۳). از دیگر فواید اقتصادی گردشگری نقش آن در خلق مشاغل گوناگون است. بر اساس آمار سازمان جهانی جهانگردی در نخستین دهه سال ۲۰۰۰ رشد بخش بوم‌گردی بین ۱۰ تا ۳۰ درصد بوده است (سینایی، ۱۳۷۸).

کشور ایران با داشتن طبیعت چهار فصل، یکی از بی‌نظیرترین کشورهای جهان در حوزه‌های گردشگری به شمار می‌رود. شناسایی توانمندی‌ها و قابلیت‌های نقاط مستعد و برنامه‌ریزی دقیق برای امکان‌سنجی این مناطق از نظر توان جذب گردشگر از راهکارهای مفید در زمینه توسعه گردشگری است؛ زیرا هرچا گردشگری بدون چارچوب برنامه‌ریزی و راهبرد مشخص توسعه یابد، زیانبار خواهد بود (رنجبریان و زاهدی، ۱۳۷۹).

یکی از مهمترین جاذبه‌های طبیعی ایران دریاچه بزنگان واقع در بخش مزدوران شهرستان سرخس است. این دریاچه یکی از اکوسیستم‌های آبی منحصر به فرد به لحاظ جاذبه‌های گیاهی و جانوری به شمار می‌آید. بنابراین پس از شناسایی دقیق ظرفیت‌های این محیط طبیعی می‌توان با اطمینان بیشتری در راستای بهره‌برداری از آن سرمایه‌گذاری کرد. علاوه بر آن تداوم و توسعه گردشگری، مشارکت مردمی ضروری است (ووودی^۳، ۱۹۹۵). با وجود اینکه دریاچه بزنگان سرخس به دلیل پیشینه تاریخی، شرایط اقلیمی، جاذبه‌های طبیعی، مذهبی و فرهنگی فراوان، مکانی مناسب برای گردشگران داخلی و خارجی است، همچنان برای گردشگران ناآشناست و این پرسش مطرح می‌شود که چرا این دریاچه با جاذبه‌های گردشگری نتوانسته از مزایای گوناگون

1. chayng Lee
2. Rita
3. Woodlee

صنعت گردشگری به عنوان یکی از بخش‌های اقتصادی و پردرآمد جهان استفاده کند؟ و اینکه از چه روشی می‌توان این صنعت نوپا و سودآور را در این مکان توسعه داد؟ برای رسیدن به پاسخ سؤالات، شناخت جاذبه و توانایی‌های گردشگری این دریاچه، امکانات، انتظارات گردشگران و برنامه‌ریزی متناسب با شرایط اجتماعی و فرهنگی ضرورت دارد. برای این منظور عوامل مرتبط با توسعه‌نیافتگی صنعت گردشگری در دریاچه بزنگان به عنوان مسأله تحقیق بررسی و شناسایی می‌شود.

اهداف پژوهش

- ارزیابی جامع توانمندی‌ها و تنگناهای توسعه گردشگری در دریاچه بزنگان با استفاده از مدل کیفی سوات^۱.
- ارائه راهبردهای مدیریتی به منظور بهبود وضع موجود و تقویت نقاط قوت و استفاده از فرصت‌ها.
- اولویت‌بندی و کمی کردن راهبردها.
- تدوین راهبردهای توسعه گردشگری دریاچه.

پیشینه تحقیق

پژوهش‌های مختلفی در جهان و ایران در ارتباط با این موضوع انجام شده‌است که می‌توان به مواردی چند اشاره کرد: کیم^۲ (۱۹۸۸) در رساله خود گردشگری فضایی و تأثیرات آن بر مدل سفرهای گردشگری را ارزیابی کرده‌است. این رساله با استفاده از مدل کشش راهکارهای فضایی سفرهای گردشگری و روند حاصل از آن را ارائه می‌کند. لی^۳ (۱۹۹۲)، رویکردهای گروه‌های مختلف گردشگری را برای ارزیابی تأثیرات اقتصاد گردشگری و اوقات فراغت بر روی تورهای مختلف بررسی و تحلیل کرده‌است. این تحقیق با استفاده از نظر مختلف بازدیدکنندگان از مناطق گردشگری شکل گرفته‌است.

2. Kim
3. Lee

دنگ^۱ و همکاران (۲۰۰۴) در مقاله خود جاذبه‌های طبیعی گردشگری (بوم‌گردی) را بررسی کرده‌است. در این مقاله ساختار سلسله‌مراتبی برای ارزیابی گردشگری استفاده شده‌است. وانسا^۲ (۲۰۰۲) وضعیت بوم‌گردی در دومینیکا و تأثیری که بر توسعه پایدار گردشگری بر اساس مدل اکولوژیکی داشته‌است را بررسی کرده‌است. کان^۳ (۲۰۰۷)، به سطح‌بندی فعالیت‌های بوم‌گردی و انواع آنها در مناطق مختلف پاکستان پرداخته‌است. فسیلی^۴ (۲۰۰۹) جاذبه‌های بوم‌گردی را در مناطق مختلف ایتالیا با تأکید بر پارک‌ها و مناطق حفاظت‌شده با همکاری سازمان بین‌المللی و شرکت‌های خصوصی انجام داد.

رکن‌الدین افتخاری و همکاران (۱۳۸۵) راهکارهایی برای توسعه گردشگری در دهستان لواسان کوچک از دهستان‌های شهرستان شمیرانات ارائه کرده‌اند و نتیجه گرفته‌اند که آسیب‌پذیری روستاهای این منطقه به دلیل گسترش گردشگری در سطح بالایی قرار دارد و نیازمند تدوین سیاست‌های مناسب است. جوادی مهر نیز (۱۳۸۴) علاوه بر شناخت جاذبه‌های فرهنگی - تاریخی شهرستان نیشابور، منابع و جاذبه‌های طبیعی این شهرستان را در تیپ‌های مختلف روستایی ارزیابی کرد و به بیان مسائل، مشکلات و کمبودهای آن پرداخت. زنگی آبادی و همکاران (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان «امکان‌سنجی توانمندی‌های گردشگری طبیعی در استان چهارمحال و بختیاری به روش (سوات)» راهبردهایی برای توسعه گردشگری طبیعی در استان ارائه می‌کند و نشان می‌دهد که رشد و شکوفایی آنها نیاز به برنامه‌ریزی جامع و گسترده دارد.

حاتمی‌نژاد و همکاران (۱۳۸۷) با بهره‌گیری از مدل (سوات)، میزان توسعه‌پذیری سکونتگاه‌های انسانی در شهرستان شهرکرد را بررسی کرده و به این نتیجه رسیده‌اند که برنامه‌ریزی جامع برای بازنمایی نقاط قوت، تقویت فرصت‌ها و مقابله با تهدیدها ضروری است. هاشمی (۱۳۸۹)، با بررسی نقش بوم‌گردی در توسعه پایدار روستایی با استفاده از مدل (سوات) به این نتیجه دست یافت که برتری نقاط قوت با اعتبار ۳/۷۶، بر نقاط ضعف با اعتبار وزنی ۳/۵۱ نشانگر ظرفیت بالای بوم‌گردی به عنوان راهکار توسعه روستایی است. نوابخش و همکاران (۱۳۸۹) آثار گردشگری بر زندگی اقتصادی روستای زیارت از توابع شهرستان گرگان را بررسی کرده‌اند. آنها نیز توسط مدل (سوات)، توانایی‌های توسعه گردشگری روستایی در این منطقه را بررسی کرده‌اند. از جمله نتایج آن این بوده‌است که این منطقه قابلیت بسیار بالایی برای جذب

1. Deng
2. Vanessa
3. Khan
4. Fusili

گردشگر دارد. بنابراین با افزایش سرمایه‌گذاری در این روستا و توجه بیشتر دولت به آن زمینه پیشرفت روستا را فراهم کنند.

مبانی نظری

صنعت گردشگری عبارت است از مجموعه و منظومه‌ای متشکل از گردشگر، عرضه‌کنندگان کالا و خدمات، دولت و جامعه میزبان که با یکدیگر در تعامل و ارتباطند و هدف جذب و جلب گردشگر را دنبال می‌کنند (الوانی، ۱۳۷۲). واژه توریسم از دو بخش تشکیل شده است؛ (تور) به معنای سفر، گشت، مسافرت، سیاحت و (ایسم^۱)، پسوندی که اشاره به مکتب یا اندیشه‌ای فلسفی، مذهبی، سیاسی، ادبی و غیره دارد. بنابراین توریسم یعنی مکتبی که پایه فکری آن سیاحت و گردشگری است (آکسفورد، ۱۹۸۹). بورکات و مدلیک^۳ گردشگری را سفری موقتی و کوتاه معرفی می‌کنند که در آن گردشگر برای سیر و سیاحت به منطقه‌ای خارج از محل سکونت و کار خود می‌رود (بورکات و مدلیک، ۱۹۸۱). با وجود تعاریف متعدد بسیاری از محققان و مجامع علمی - تحقیقاتی بین‌المللی، تعریف فنی سازمان جهانی گردشگری را پذیرفته و آن را به رسمیت شناخته‌اند. این سازمان گردشگری را این‌گونه تعریف کرده است؛ تمام مسافرت‌هایی که منجر به اقامت حداقل یک شبه در مقصد شود، اما مدت زمان دور بودن از منزل نباید بیش از یک سال باشد (سازمان جهانی گردشگری، ۱۹۸۳).

در پردازش تسهیلات و امکانات اقامتی در نظر گرفتن چگونگی مکان‌یابی و سازماندهی فضایی در اولویت برنامه‌ریزی است. نوع امکاناتی که برای گردشگر مورد نیاز است، در اولویت بعدی است؛ زیرا هر گردشگر بر اساس توان و تمایزش در مراکز اقامتی خاصی سکونت می‌گزیند، همچنین وجود مراکز فروش صنایع دستی همراه با دیگر کالاهای مورد نیاز و ارائه آنها در کیفیتی بالا می‌تواند علاوه بر ایجاد درآمد موجب تبلیغات در جامعه گردشگری باشد (پاپلی یزدی و همکاران، ۱۳۸۵).

با توجه به موارد فوق می‌توان گفت که وضعیت طبیعی ایران تفاوت‌های بسیاری با موقعیت جغرافیایی نقاط دیگر جهان دارد. این تنوع جغرافیایی، گونه‌های زیستی گیاهی و جانوری زیادی را در ایران فراهم کرده است. در هر حال ایران با توجه به موقعیت جغرافیایی، تنوع اقلیمی و ژئومورفولوژی، جاذبه‌های فراوانی برای توسعه صنعت گردشگری را داراست. بر همین اساس،

1. Tour
2. Ism
3. Borcat&Medlik

توسعه گردشگری دریاچه بزنگان از یک طرف با فراهم آوردن فرصت‌های جدید اشتغال برای مردم منطقه (مردم شهرستان و مردم روستاهای اطراف دریاچه) وسیله‌ای است که به منطقه، حیاتی دوباره می‌دهد و موجب توسعه این منطقه می‌شود، از طرف دیگر توسعه صنعت گردشگری دریاچه بزنگان بدون داشتن برنامه‌ریزی صحیح سبب آسیب‌های زیست محیطی جبران‌ناپذیری خواهد شد. بنابراین با توجه به ویژگی‌های محیطی منطقه، انواع خاص یا ترکیبی از این رویکردها و راهبردها (تدافعی، تهاجمی، بازنگری، تنوع) که در ادامه به طور اختصار از آنها صحبت خواهد شد را می‌توان برای توسعه گردشگری دریاچه بزنگان به کار بست.

روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش ترکیبی از روش‌های توصیفی، اسنادی و تحلیلی است که بخشی از اطلاعات از طریق مطالعات میدانی تهیه شد. جامعه آماری پژوهش همه افرادی هستند که برای گذراندن وقت خود به اماکن و مناطق تاریخی، طبیعی و مذهبی منطقه سفر کرده‌اند. شیوه نمونه‌گیری به صورت تصادفی است. میانگین کل گردشگران به دریاچه بزنگان در سال ۱۳۹۰ بالغ بر ۱۰ هزار و ۴۰۰ نفر بوده است (مرکز تحقیقات زیست محیطی خراسان، ۱۳۹۰). بنابراین برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده است که تعداد حجم نمونه برای پرسشگری ۳۷۰ نفر به دست آمد (رابطه ۱). به منظور شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در دریاچه بزنگان با بهره‌گیری از نظر کارشناسان همه نقاط قوت، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها پس از انجام بررسی‌های میدانی فهرست و در جدول شماره ۲ تنظیم شد و سپس از طریق نظرخواهی از گردشگران و مسئولان مرتبط هریک از این متغیرها وزن‌دهی شد و اولویت‌ها مشخص شد.

این جدول طی پنج مرحله تهیه می‌شود:

- ۱- پس از بررسی عوامل داخلی مهم‌ترین عوامل فهرست می‌شود. عوامل انتخابی دربرگیرنده نقاط قوت و ضعف سیستم یا منطقه است.
- ۲- به عوامل داخلی از صفر (اهمیت ندارد) تا یک (بسیار مهم است) ضریب داده می‌شود. ضریب هر عامل، مبین اهمیت نسبی آن در موفقیت سیستم در صنعت مورد نظر است. صرف‌نظر از این که آیا عامل مورد نظر به عنوان نقطه قوت یا ضعف داخلی به حساب آید، باید به عاملی که بیش‌ترین اثر بر عملکرد منطقه دارد، بالاترین ضریب داده شود. ضرایب وزنی با استفاده از روش نرمال، استاندارد شده و جمع ضرایب وزنی اختصاص داده شده باید مساوی یک شود. هرچه وزن بیشتر باشد، تأثیر آن عامل بر موفقیت کنونی و آینده بیشتر خواهد بود.

۳- به هریک از عوامل رتبه ۱ تا ۵ داده می‌شود. رتبه ۱ نشان‌دهنده ضعف اساسی، رتبه ۲ ضعف کم، رتبه ۳ مبین نقطه قوت و رتبه ۴ نشان‌دهنده قوت بالا و رتبه ۵ نشان‌دهنده قوت بسیار بالایی عامل مورد بحث است.

۴- در ستون امتیاز وزنی^۱ برای تعیین امتیاز نهایی هر عامل، باید ضریب هر عامل را در رتبه آن ضرب کرد.

۵- مجموع امتیازهای نهایی همه عوامل محاسبه شده است، تا امتیاز مقصد گردشگری مشخص شود. این امتیاز نشان می‌دهد که مجموعه چگونه به عوامل و نیروهای موجود و بالقوه در محیط داخلی پاسخ می‌دهد.

رابطه ۱

$$n = \frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)}$$

۱۰۴۰۰ : N
۰/۰۵ : d
۰/۵ : q
۰/۵ : p
۱/۹۶ : t

$$n = \frac{\frac{(1/96)^2 (0/5 \times 0/5)}{(0/05)^2}}{1 + \frac{1}{10400} \left(\frac{(1/96)^2 (0/5 \times 0/5)}{(0/05)^2} - 1 \right)} = 370$$

معرفی مدل سوات

برنامه‌ریزی راهبردی روش سیستماتیکی است که فرآیند مدیریت راهبردی^۲ را پشتیبانی و تأیید می‌کند. این تکنیک را اولین بار آلبرت هامپری^۳ در دهه ۱۹۶۰ میلادی در پروژه‌های پژوهشی در دانشگاه استانفورد با استفاده از اطلاعات به‌دست‌آمده از ۵۰۰ کمپانی ارائه کرد (پریرا، ۲۰۰۸). این مدل در واقع حروف اختصاری چهار عامل تحلیلی است که عبارتند از قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها (زیاری، ۱۳۸۳).

1. Weighted Score
2. Strategic Management
3. Alberthamperi
4. Paryera

برای توسعه و گسترش یک راهبرد در قالب مدل سوات یک ماتریس از عوامل می‌توان ایجاد کرد که به ماتریس سوات یا ماتریس ارزیابی معروف است (جدول ۱). این مدل بر این اصل استوار است که هر پدیده در یک محیط رقابتی متأثر از شرایط درونی است، این شرایط به دو دسته قابل تفکیک است: ۱- شرایط بیرونی کلان که تأثیرات غیرمستقیمی خواهد داشت، ۲- شرایط درونی خرد که تأثیرات مستقیم بر پدیده می‌گذارد.

تجزیه و تحلیل سوات روش تحلیل نظام‌یافته‌ای را برای شناسایی این عوامل انتخاب می‌کند و راهبردی که بهترین تطابق بین آنها را ایجاد کند، ارائه می‌دهد (فیشر^۱، ۱۹۸۹). از دیدگاه این مدل یک راهبرد مناسب، قوت‌ها و فرصت‌ها را به حداکثر و ضعف‌ها و تهدیدها را به حداقل ممکن می‌رساند. در نتیجه نقاط مورد نظر در چهار حالت کلی (قوت)، (ضعف)، (فرصت) و (تهدید) به هم پیوند داده شده و گزینه‌های راهبردی مشخص و انتخاب می‌شوند (هریسون^۲، ۱۳۸۲). ارزیابی قوت‌ها، ضعف‌ها و فرصت‌ها، تهدیدها یک رتبه‌بندی مقدماتی از اقداماتی را فراهم می‌کند که دستیابی به اهداف کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدت را تسهیل می‌کند (مانی و سقایی، ۳۴).

این روند که الگوی توسعه گردشگری را برای منطقه بزرگان ارائه می‌دهد، در دو قسمت تجزیه و تحلیل می‌شود. این مراحل عبارتند از:
الف) طبقه‌بندی و تعیین امتیاز وزنی مجموعه عوامل داخلی و خارجی مؤثر بر گردشگری منطقه مورد مطالعه.

ب) طراحی ماتریس و ارائه راهبردهای چهارگانه به منظور دستیابی به راهبردهای کلی توسعه گردشگری منطقه.

جدول ۱. ماتریس (سوات) و نحوه تعیین راهبردها

نقاط ضعف W	نقاط قوت S	ماتریس SWOT
استراتژی‌ها WO	استراتژی‌ها SO	فرصت‌ها O
استراتژی‌ها WT	استراتژی‌ها ST	تهدیدها T

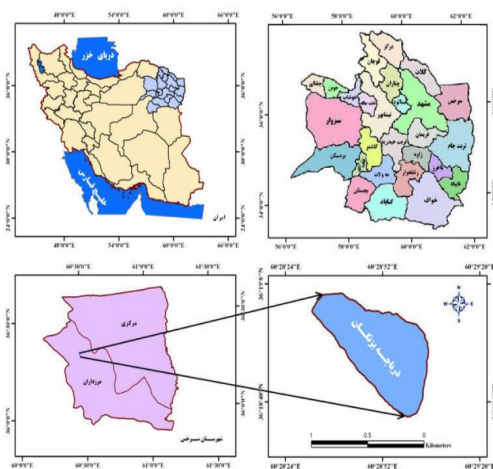
(مأخذ: رکن الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۸۵)

1. Fisher
2. Harison

منطقه مورد مطالعه

دریاچه بزنگان در شمال شرق کشور و استان خراسان رضوی و غرب شهرستان سرخس واقع شده که از طریق جاده اصلی مشهد - سرخس و دو راهی بزنگان قابل دسترسی است. از نظر مختصات جغرافیایی بین $7^{\circ} 16' 36''$ تا $3^{\circ} 30' 23''$ عرض شمالی و $3^{\circ} 23' 30''$ تا 60° تا $10^{\circ} 43' 10''$ طول شرقی و ارتفاع 860 متری از سطح دریا در دامنه رشته کوه‌های بزنگان از البرز شرقی واقع شده است. این محدوده با مساحت 12470 هکتار در 70 کیلومتری جنوب غربی شهرستان سرخس و 130 کیلومتری شرق کلان شهر مشهد قرار گرفته است (شکل‌های ۱ و ۲). نام دیگر این دریاچه، کال بی بی (گل بی بی) است که مهم‌ترین دریاچه استان خراسان رضوی به شمار می‌آید. حداکثر عمق دریاچه بزنگان 13 متر و متوسط آن 8 متر است. منبع اصلی آب دریاچه را چشمه‌های کف بستر و چشمه‌های حاشیه‌ای آن تأمین می‌کنند.

شکل ۱. نقشه موقعیت جغرافیایی دریاچه بزنگان

شکل ۲. تصویر ماهواره‌ای دریاچه بزنگان (Google Earth)

یافته‌های پژوهش

تجزیه و تحلیل

برای ارائه راهکارها و سیاست‌های توسعه گردشگری دریاچه، شناخت عوامل چهارگانه سوات در جهت رفع ضعف‌ها، تهدیدها و بهبود قوت‌ها و فرصت‌ها اجتناب‌ناپذیر است. بر این مبنا راهکار توسعه گردشگری دریاچه بزنگان با فهرست کردن مهمترین نقاط قوت و فرصت ارائه می‌شود.

عوامل داخلی مؤثر بر گردشگری در محدوده مورد مطالعه

هدف این مرحله سنجش محیط داخلی ناحیه مورد مطالعه برای شناسایی نقاط ضعف و قوت است؛ یعنی جنبه‌هایی که راه دستیابی به اهداف برنامه‌ریزی و اجرای تکلیف‌های آن زمینه‌های مساعد یا بازدارنده دارد (جدول ۲).

جدول ۲. ماتریس عوامل داخلی مؤثر بر گردشگری دریاچه بزنگان

نقاط قوت	نقاط ضعف
۱- چشم‌اندازهای زیبای طبیعت‌گردی منطقه مانند دریاچه و الگ‌زارها.	۱- نبود مکان مناسب برای اقامت طولانی مدت.
۲- دسترسی نزدیک و آسان به راه آسفالت اصلی سرخس.	۲- کمبود جایگاه‌های مناسب به منظور استفاده‌های گردشگری کوتاه‌مدت.
۳- وجود امکانات اولیه در پیرامون دریاچه بزنگان برای اقامت کوتاه مدت گردشگران مانند آلاچیق و سکوی نشیمن.	۳- کمبود امکانات اولیه گردشگری مانند سرویس‌های بهداشتی، سکوهای نشیمن و آلاچیق و ...
۴- تنوع زیستی و جانوری در منطقه مورد مطالعه.	۴- محرومیت و مرزی بودن.
۵- وجود جاذبه مذهبی- فرهنگی (بقعه گل بی بی) در حاشیه دریاچه بزنگان.	۵- ضعف ارائه تبلیغات به منظور معرفی استعدادها دریاچه بزنگان.
۶- وجود امکانات زیربنایی در محدوده مطالعاتی.	۶- ضعیف بودن فضای سبز و جنگل طبیعی در منطقه گردشگری.
۷- اقلیم مساعد و مناسب در فصل بهار.	۷- نبود سیستم جمع‌آوری زباله در اطراف دریاچه.
۸- شرایط مساعد به منظور گذراندن اوقات فراغت از جمله ماهی‌گیری در محدوده دریاچه بزنگان.	۸- نبود سیستم روشنایی مناسب در اطراف دریاچه.
۹- وجود جاذبه‌های علمی از جمله تورهای علمی- تفریحی برای محققان، دانشجویان و دانش‌آموزان.	
۱۰- حراست و کنترل منطقه توسط محیط‌بانان و وجود امنیت لازم.	

(مأخذ: یافته‌های پژوهش)

عوامل خارجی مؤثر بر گردشگری در محدوده مورد مطالعه

هدف این مرحله کندوکاو آثار محیط خارجی در ناحیه مورد مطالعه برای شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهایی است که منطقه در ارتباط با گسترش گردشگری با آن مواجه است. در این راستا باید گفت که فرصت‌ها، مجموعه امکانات و قابلیت‌هایی است که خارج از محیط ناحیه بر عملکرد نواحی گردشگری به طور مستقیم یا غیرمستقیم مؤثر واقع می‌شود. تهدیدها نیز مجموعه عوامل خارج از ناحیه‌اند که در عدم کارایی این نواحی تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم دارند. بر اساس مطالعات انجام‌شده و بررسی وضعیت محیطی ناحیه، مجموعه فرصت‌ها و تهدیدهای موجود و مؤثر بر این ناحیه از لحاظ گردشگری در جدول ۳ آمده‌است.

جدول ۳. ماتریس عوامل خارجی مؤثر بر گردشگری دریاچه بزنگان

تهدیدها	فرصت‌ها
۱- آلودگی محیط دریاچه ناشی از زباله‌ریزی توسط گردشگران.	۱- انگیزه بالای مسئولان محلی نسبت به تقویت و ساماندهی امکانات گردشگری پیرامون دریاچه.
۲- افزایش آلودگی‌های صوتی و تأثیر بر محیط جانوری منطقه.	۲- وجود جاده ترانزیتی سرخس به ترکمنستان از نزدیکی منطقه.
۳- امکان نشت فاضلاب سرویس‌های بهداشتی به دریاچه به دلیل کارستی بودن منطقه.	۳- امکان اشتغال‌زایی در زمینه‌های اقامتی و خدماتی برای جمعیت ساکن منطقه.
۴- آلودگی ناشی از حضور گردشگران و وسایل نقلیه به محدوده دریاچه.	۴- وجود جاذبه‌های بوم‌گردی در اطراف منطقه از جمله غارهای بزنگان و مزدوران.
۵- امکان تغییر مسیر پرندگان مهاجر به اکوسیستم‌های آبی بزنگان به دلیل ازدحام گردشگران.	۵- وجود خط آهن مشهد - سرخس - ترکمنستان از نزدیکی منطقه گردشگری.
۶- تخریب پوششی گیاهی طبیعی و دست کاشت و گونه‌های دارویی ناشی از استفاده از آن‌ها برای پخت و پز.	۶- وجود شهرک پالایشگاه گاز خانگیران به عنوان کانون جمعیتی در نزدیکی منطقه و امکان جذب جمعیت به محدوده دریاچه.
۷- اثر طوفان‌های ماسه‌بادی و تأثیر بر تأسیسات گردشگری.	۷- فرصت جذب گردشگر خارجی با توجه به نزدیکی به مرز ترکمنستان و ارزآوری به منطقه.
	۸- نظارت سازمان محیط زیست کشور بر جنبه‌های توسعه منطقه و ارائه اعتبار برای تقویت امکانات گردشگری.
	۹- ایجاد فرصت مناسب برای مردم محلی برای حفاظت از ارزش‌های طبیعی و استفاده بهینه از محیط طبیعی به منظور تفریح.

(مآخذ: یافته‌های پژوهش)

تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها

همان‌طور که در جدول ۴ نشان داده شده‌است، تعداد ۱۰ قوت داخلی در برابر ۸ نقطه ضعف داخلی و ۹ فرصت خارجی در برابر ۷ تهدید خارجی شناسایی و بررسی شده‌است. و در مجموع تعداد ۱۹ نقطه قوت و فرصت به عنوان فرصت‌ها و ۱۵ ضعف و تهدید به عنوان محدودیت‌ها و تنگناهای پیش‌روی دریاچه بزنگان قابل شناسایی است. بنابراین در یک جمع‌بندی و تحلیل ساده می‌توان گفت که بالا بودن امتیازهای مربوط به فرصت‌های گردشگری و پایین بودن نقاط ضعف داخلی نشان‌دهنده شرایط نسبتاً مطلوب دریاچه بزنگان برای توسعه گردشگری است.

جدول ۴. ماتریس سوات (عوامل اصلی تأثیرگذار بر گردشگری دریاچه بزنگان)

فرصت‌ها (O) - بیرونی	قوت‌ها (S) - داخلی
O1 : انگیزه بالای مسئولان محلی نسبت به تقویت و ساماندهی امکانات گردشگری پیرامون دریاچه.	S1 : چشم‌اندازهای زیبای بوم‌گردی منطقه مانند دریاچه و الگ‌زارها.
O2 : وجود جاده ترانزیتی سرخس به ترکمنستان از نزدیکی منطقه گردشگری.	S2 : دسترسی نزدیک و آسان به راه آسفالتی اصلی سرخس.
O3 : امکان اشتغال‌زایی در زمینه‌های اقامتی و خدماتی برای جمعیت ساکن منطقه.	S3 : وجود امکانات اولیه در پیرامون دریاچه بزنگان برای اقامت کوتاه مدت گردشگران مانند آلاچیق و سکوی نشیمن.
O4 : وجود جاذبه‌های بوم‌گردی در اطراف منطقه از جمله غارهای بزنگان و مزدوران.	S4 : تنوع زیستی و جانوری در منطقه مورد مطالعه.
O5 : وجود خط آهن مشهد - سرخس - ترکمنستان از نزدیکی منطقه گردشگری.	S5 : وجود جاذبه مذهبی - فرهنگی (بقعه گل بی بی) در حاشیه دریاچه بزنگان.
O6 : وجود شهرک پالایشگاه گاز خانگیران به عنوان کانون جمعیتی در نزدیکی منطقه و امکان جذب جمعیت به محدوده دریاچه.	S6 : وجود امکانات زیربنایی در محدوده مطالعاتی.
O7 : فرصت جذب گردشگر خارجی با توجه به نزدیکی به مرز ترکمنستان و ارزآوری به منطقه.	S7 : اقلیم مساعد و مناسب در فصل بهار.
O8 : نظارت سازمان محیط زیست کشور بر جنبه‌های توسعه منطقه و ارائه اعتبار برای تقویت امکانات گردشگری.	S8 : شرایط مساعد به منظور گذراندن اوقات فراغت از جمله ماهی‌گیری در محدوده دریاچه بزنگان.
O9 : ایجاد فرصت مناسب برای مردم محلی برای حفاظت از ارزش‌های طبیعی و استفاده بهینه از محیط طبیعی به منظور تفریح.	S9 : وجود جاذبه‌های علمی از جمله توره‌های علمی - تفریحی برای محققان، دانشجویان و دانش‌آموزان.
	S10 : حراست و کنترل منطقه توسط محیط‌بانان و وجود امنیت لازم.

(مأخذ: یافته‌های پژوهش)

جدول ۵. ماتریس سوات (عوامل اصلی تأثیرگذار بر گردشگری دریاچه بزنگان)

تهدیدها (T) - بیرونی	ضعف‌ها (W) - داخلی
T1 : آلودگی محیط دریاچه ناشی از زباله ریزی توسط گردشگران.	W1 : نبود مکان مناسب برای اقامت طولانی مدت.
T2 : افزایش آلودگی های صوتی و تأثیر بر محیط جانوری منطقه.	W2 : کمبود جایگاه‌های مناسب به منظور استفاده‌های گردشگری کوتاه مدت.
T3 : امکان نشت فاضلاب سرویس‌های بهداشتی به دریاچه به دلیل کارستی بودن منطقه.	W3 : کمبود امکانات اولیه گردشگری از قبیل سرویس‌های بهداشتی، سکوه‌های نشیمن و آلاچیق و ....
T4 : آلودگی ناشی از حضور گردشگران و وسایل نقلیه به محدوده دریاچه.	W4 : محرومیت و مرزی بودن.
T5 : امکان تغییر مسیر پرندگان مهاجر به اکوسیستم‌های آبی بزنگان به دلیل ازدحام گردشگران.	W5 : ضعف ارائه تبلیغات به منظور معرفی استعدادهای محدود دریاچه.
T6 : تخریب پوششی گیاهی طبیعی و دست کاشت و گونه‌های دارویی ناشی از استفاده از آن‌ها برای پخت و پز.	W6 : ضعف بودن فضای سبز و جنگل طبیعی در منطقه گردشگری.
T7 : اثر طوفان‌های ماسه‌بادی و تأثیر بر تأسیسات گردشگری.	W7 : نبود سیستم جمع‌آوری زباله در اطراف دریاچه.
	W8 : نبود سیستم روشنایی مناسب در اطراف دریاچه.

(مأخذ: یافته‌های پژوهش)

در تحلیل سوات منطقه گردشگری، نقاط قوت داخلی مشخص شد که در مجموع وزن ۷ مورد نقاط قوت منطقه برابر با ۱/۵۴ به دست آمده و امتیاز وزنی مجموع آن‌ها ۱/۵۸ حاصل شده است که نشان دهنده بالا بودن نسبی تأثیر نقاط قوت در منطقه مورد مطالعه است (جدول ۶). در بین نقاط قوت، وجود چشم‌اندازهای متنوع طبیعی از جمله دریاچه بزنگان و انگ‌زارها بالاترین شرایط را در بین عوامل دیگر قوت دارد.

نبود و کمبود جایگاه‌های مناسب برای اقامت کوتاه‌مدت و طولانی‌مدت به عنوان یکی از مهمترین نقاط ضعف داخلی مطرح است. به این ترتیب بیشترین امتیاز وزنی از لحاظ نقاط ضعف مربوط به کمبود خدمات اقامتی و فضاهای گردشگری است. ضعف تبلیغات به منظور استعدادهای دریاچه و فقر فضای سبز و جنگل طبیعی در اولویت‌های بعدی قرار دارند که می‌بایست در برنامه‌ریزی گردشگری منطقه به آن توجه کرد (جدول ۶).

جدول ۶. طبقه بندی و امتیاز وزنی عوامل داخلی مؤثر بر گردشگری دریاچه بزنگان

مجموعه عوامل داخلی	وزن	درجه بندی	امتیاز وزنی
نقاط قوت			
◆ چشم‌اندازهای زیبای طبیعی از جمله دریاچه، انگ زارها .	۰/۱۶	۵	۰/۸
◆ طبیعت وحش زیبا و تنوع زیستی در پیرامون منطقه .	۰/۱	۲	۰/۲
◆ وجود جاذبه مذهبی - فرهنگی از جمله بقعه گل بی‌بی.	۰/۰۲	۳	۰/۰۶
◆ وجود امکانات اولیه گردشگری برای تفریح‌های چند ساعته و روزانه.	۰/۰۳	۱	۰/۰۳
◆ برخورداری از امکانات زیربنایی مانند آب، برق و.....	۰/۰۳	۲	۰/۰۶
◆ وجود شرایط آب و هوایی مناسب در فصل بهار و اواخر زمستان.	۰/۰۵	۳	۰/۱۵
◆ دسترسی به راه‌های ارتباطی آسفالتی و شبکه راه‌های اصلی.	۰/۰۷	۴	۰/۲۸
نقاط ضعف			
◆ نبود مکان مناسب برای اقامت طولانی‌مدت.	۰/۱	۳	۰/۳
◆ کمبود جایگاه‌های مناسب به منظور استفاده‌های گردشگری کوتاه‌مدت.	۰/۰۹	۴	۰/۳۶
◆ کمبود امکانات اولیه گردشگری از قبیل سرویس‌های بهداشتی، سکویهای نشیمن و آلاچیق و	۰/۰۶	۲	۰/۱۲
◆ محرومیت و مرزی بودن.	۰/۰۷	۲	۰/۱۴
◆ ضعف ارائه تبلیغات به منظور معرفی استعدادهای دریاچه بزنگان.	۰/۱	۳	۰/۳
◆ ضعیف بودن فضای سبز و جنگل طبیعی در منطقه گردشگری.	۰/۰۹	۳	۰/۲۷
◆ نبود سیستم جمع‌آوری زباله در اطراف دریاچه.	۰/۰۷	۳	۰/۲۱
◆ نبود سیستم روشنایی مناسب در اطراف دریاچه.	۰/۰۲	۲	۰/۱
جمع کل	۱	-----	۳/۳۸

(مأخذ: یافته‌های پژوهش)

آلودگی محیط دریاچه ناشی از حضور و ازدحام گردشگران و زباله‌ریزی آنها و امکان نشت فاضلاب سرویس‌های بهداشتی با توجه به شرایط سازندهای کارستی منطقه از مهمترین تهدیدهای منطقه محسوب می‌شود و بیشترین امتیاز را در بین عوامل بیرونی مربوط به تهدیدها دارد. مجموع امتیازهای وزنی نقاط قوت منطقه ۱/۵۸ است در حالی که مجموع امتیاز وزنی نقاط ضعف منطقه ۱/۱۸ تعیین شده که بیانگر بالا بودن نقاط قوت منطقه گردشگری بزنگان در بین عوامل داخلی است.

همچنین امتیاز وزنی فرصت‌های منطقه ۱/۶۹ محاسبه شد در صورتی که مجموع امتیاز وزنی تهدیدهای منطقه گردشگری ۱/۵۳ تعیین شده است. هرچند که میانگین کل امتیازها و ضعف‌ها بر اساس تحلیل سوات بیشتر از میانگین کل فرصت‌ها و قوت‌ها است اما به دلیل بالا بودن جمع امتیاز وزنی عوامل دورنی و بیرونی تدافعی >(3/38) تهاجمی ((3/23)، راهبرد پیشنهادی برای توسعه گردشگری دریاچه بزنگان، راهبرد تدافعی خواهد بود. به این ترتیب بالا بودن امتیازهای مربوط به فرصت‌های گردشگری و نقاط ضعف داخلی نشان‌دهنده شرایط نسبتاً مطلوب برای توسعه گردشگری است (جدول ۷).

ارائه راهبردها و راهکارهای توسعه گردشگری دریاچه بزنگان

راهبردهای تهاجمی

این مجموعه راهبردی از تقابل نقاط قوت و فرصت‌ها ایجاد شده است و عناصر راهبردی منتج از آن کمک می‌کند تا پدیده مورد مطالعه از نقاط قوت خود برای بهره‌مندی هرچه بیشتر از فرصت‌های مهیا شده از سوی محیط خارجی استفاده کند. راهکارهای زیر برای بهره‌برداری از برتری‌های موجود به منظور توسعه گردشگری دریاچه بزنگان ارائه می‌شود:

- جاذبه‌های بوم‌گردی بالا از جمله دریاچه و نزدیکی به دیگر جاذبه‌های گردشگری منطقه.
- تنوع زیستی بالا و نزدیکی به جاده و راه‌آهن ترانزیتی سرخس - ترکمنستان.
- گسترش جاذبه‌های مذهبی - فرهنگی و ورزشی و انگیزه مسئولان نسبت به ساماندهی منطقه.
- استفاده هدفمند از گردشگری تفرج‌های روزانه از طریق نظارت محیط‌بانان بر محیط زیست محدوده.

جدول ۷. طبقه‌بندی و امتیاز وزنی عوامل خارجی مؤثر بر گردشگری دریاچه بزنگان

امتیاز وزنی	درجه‌بندی	وزن	مجموعه عوامل خارجی
فرصت‌ها			
۰/۱۲	۳	۰/۰۴	♦ نزدیکی به جاذبه‌های بوم‌گردی در اطراف منطقه (غارهای بزنگان و مزدوران).
۰/۵۶	۴	۰/۱۴	♦ انگیزه بالای مسئولان محلی نسبت به ساماندهی خدمات گردشگری
۰/۱۸	۳	۰/۰۶	♦ نزدیکی به جاده ترانزیتی سرخس - ترکمنستان و راه آهن سرخس مشهد.
۰/۳۶	۴	۰/۰۹	♦ نظارت و کنترل مستمر محیط‌بانان سازمان حفاظت محیط زیست از محدوده گردشگری و برقراری امنیت کافی.
۰/۰۱	۱	۰/۰۱	♦ فرصت جذب گردشگر خارجی و ارزآوری به منطقه.
۰/۳۶	۳	۰/۱۲	♦ فرصت مناسب برای ساکنان محلی برای اشتغال‌زایی و حفاظت از ارزش‌های طبیعی.
۰/۱	۲	۰/۰۵	♦ فرصت مناسب برای توسعه امکانات و فعالیت‌های مرتبط با قایقرانی و ماهی‌گیری در دریاچه.
تهدیدها			
۰/۳۳	۳	۰/۱۱	♦ آلودگی محیط دریاچه ناشی از زباله‌ریزی توسط گردشگران.
۰/۱۸	۲	۰/۰۹	♦ افزایش آلودگی‌های صوتی و تأثیر بر محیط جانوری منطقه.
۰/۶۵	۵	۰/۱۳	♦ امکان نشست فاضلاب سرویس‌های بهداشتی به دریاچه به دلیل کارستی بودن منطقه.
۰/۰۸	۲	۰/۰۴	♦ آلودگی هوا ناشی از حضور گردشگران و وسایل نقلیه به محدوده دریاچه.
۰/۰۸	۲	۰/۰۴	♦ امکان تغییر مسیر پرندگان مهاجر به اکوسیستم آبی بزنگان به دلیل ازدحام گردشگر.
۰/۱۵	۳	۰/۰۵	♦ پوشش گیاهی طبیعی و دست کاشت و گونه‌های دارویی به منظور استفاده از آن‌ها برای پخت و پز.
۰/۰۶	۲	۰/۰۳	♦ طوفان‌های ماسه‌بادی و تأثیر بر تأسیسات گردشگری.
۳/۲۲	-----	۱	جمع کل

(مأخذ: یافته‌های پژوهش)

- فرصت جذب گردشگران خارجی و ارزآوری با توجه به امکانات زیربنایی موجود در محل و استفاده از تورهای علمی.

راهبردهای رقابتی

- این راهبردها بر تنوع بخشی بر نقاط قوت درونی و تهدیدهای بیرونی تکیه دارند. عناصر راهبردی این مجموعه بر توانایی‌های درونی و ارتقای ظرفیت‌های آن درکاهش و حذف تهدیدهای خارجی و بیرونی تأکید دارند. با توجه به ماتریس سوات راهکارهای زیر به منظور تأمین پاره‌ای از نیازمندی‌های دریاچه برای رفع تهدیدها ارائه می‌شود:
- برنامه‌ریزی در زمینه کنترل آلودگی دریاچه در زمینه زباله‌ریزی و حفظ و حراست از چشم-اندازهای زیبای آن.
  - بهره‌مندی از امکانات مذهبی منطقه در زمینه صنعت گردشگری.
  - آموزش‌های لازم و تبلیغات در زمینه حفاظت از تنوع زیستی، فضای سبز و زیستگاه‌های پرندگان.
  - برنامه‌ریزی زیست محیطی مناسب در زمینه کنترل آلودگی هوای دریاچه و نشست فاضلاب.
  - استفاده از امکانات ویژه سازه‌ای و طبیعی در زمینه ایجاد بادشکن به منظور کنترل طوفان‌های ماسه‌بادی.

راهبردهای بازنگری

- در این گروه ضمن تأکید بر نقاط ضعف درونی سعی بر آن است که با بهره‌گیری از فرصت‌های بیرونی، راهبردهای مربوط به رفع نقاط ضعف فراروی توسعه گردشگری دریاچه بزنگان تعیین شود. به این منظور راهکارهای زیر ارائه می‌شود:
- برنامه‌ریزی در زمینه امکانات‌دهی، اقامت‌گاه‌های مجهز برای اقامت طولانی مدت با توجه به جاذبه‌های بوم‌گردی.
  - برنامه‌ریزی در زمینه جبران کمبودهای اولیه از جمله سرویس‌های بهداشتی با توجه به نزدیکی جاده‌های آسفالتی در منطقه.
  - رفع محرومیت‌زدایی و نظارت مستمر توسط سازمان منطقه‌ای بر محدوده گردشگری.
  - کنترل سیستم جمع‌آوری زباله در اطراف دریاچه و مدیریت مناسب به منظور ماهی‌گیری در دریاچه.
  - برنامه‌ریزی در زمینه سیستم روشنایی مناسب در حاشیه دریاچه.
  - برنامه‌ریزی در زمینه اشتغال‌زایی ساکنان محلی.

راهبردهای تدافعی

- این گروه از تقابل و تعامل نقاط ضعف و تهدید شکل می‌گیرد. در راهبردهای تدافعی ضمن تأکید بر آسیب‌پذیری دریاچه راهکارهای زیر ارائه می‌شود:
- وضع مقررات شدید کنترل آلودگی دریاچه توسط گردشگران.
  - استفاده از نیروهای محلی به منظور نظارت بر محیط زیست دریاچه و شکار.
  - تشویق بخش خصوصی در زمینه ایجاد امکانات اولیه گردشگری با توجه به مقررات زیست محیطی.
  - سرمایه‌گذاری ناشی از درآمدهای گردشگری در حاشیه دریاچه به منظور توسعه گردشگری در منطقه.
  - هماهنگی لازم بین مراکز بخش خصوصی و دولتی در زمینه معرفی منطقه و جذب سرمایه-گذار.

جدول ۸. ماتریس و راهبردهای الگوی توسعه گردشگری دریاچه بزنگان

عوامل داخلی	عوامل خارجی	نقاط قوت	نقاط ضعف
۱- چشم‌اندازهای زیبای طبیعی مانند دریاچه، الگزارها و تنوع زیستی.	۱- نبود اقامتگاه‌های گردشگری به صورت کوتاه‌مدت و طولانی‌مدت.	۲- زیارتگاه گل بی‌بی به عنوان جاذبه مذهبی و فرهنگی منطقه.	۲- کمبود امکانات اولیه گردشگری به ویژه سرویس بهداشتی، سایبان و سیستم روشنایی مناسب.
۳- امکانات اولیه گردشگری کوتاه‌مدت مانند سکوه‌های نشیمن، الاچیق‌ها و... .	۳ - ضعف تبلیغاتی به منظور شناسایی استعدادها منطقه.	۴- برخورداری از امکانات زیربنایی از جمله برق، آب و مخابرات و	۴- فقیر بودن فضای سبز و درختزار در منطقه
۵- دسترسی به راه‌های ارتباطی آسفالتی تا دریاچه	۵- سیستم جمع‌آوری زباله در اطراف دریاچه.		

عوامل خارجی	عوامل داخلی	نقاط قوت	نقاط ضعف
فرصت‌ها	راهبردهای تهاجمی	راهبردهای بازنگری	
۱- نزدیکی به جاده‌های ارتباطی سرخس - مشهد و متصل شدن به جاده ترانزیتی ترکمنستان.	۱- جاذبه‌های بوم‌گردی بالا از جمله دریاچه و نزدیکی به دیگر جاذبه‌های گردشگری منطقه.	۱- برنامه‌ریزی در زمینه امکانات‌دهی اقامتگاه-های مجهز برای اقامت طولانی‌مدت با توجه به جاذبه‌های بوم‌گردی.	
۲- انگیزه بسیار بالای مسئولان محلی نسبت به ساماندهی بخش گردشگری منطقه.	۲- تنوع زیستی بالا و نزدیکی به جاده و راه‌آهن ترانزیتی سرخس و ترکمنستان	۲- برنامه‌ریزی در زمینه جبران کمبودهای اولیه از جمله سرویس‌های بهداشتی با توجه به نزدیکی به جاده‌های آسفالت در منطقه.	
۳- نظارت و کنترل شدید سازمان حفاظت محیط زیست در محدوده گردشگری.	۳- گسترش جاذبه‌های مذهبی - فرهنگی و ورزشی و انگیزه بالای مسئولان نسبت به ساماندهی منطقه.	۳- رفع محدودیت‌زدایی و نظارت مستمر توسط سازمان‌های منطقه‌ای بر محدوده گردشگری.	
۴- فرصت مناسب در جذب گردشگر خارجی.	۴- استفاده هدفمند از گردشگری تفرج‌های روزانه از طریق نظارت محیط‌بانان بر محیط زیست محدوده	۴- کنترل سیستم جمع‌آوری زباله در اطراف دریاچه و مدیریت مناسب به منظور ماهی‌گیری و قایقرانی در دریاچه.	
۵- اشتغال‌زایی برای ساکنان محلی منطقه	۵- فرصت جذب گردشگران خارجی و ارز-آوری با توجه به امکانات زیربنایی موجود در محل و استفاده از تورهای علمی	۵- برنامه‌ریزی در زمینه سیستم روشنایی مناسب در حاشیه دریاچه و اشتغال‌زایی ساکنان.	
تهدیدها	راهبردهای رقابتی	راهبردهای تدافعی	
۱- آلوده شدن محیط دریاچه در اثر زباله‌ریزی گردشگران.	۱- برنامه‌ریزی در زمینه کنترل آلودگی دریاچه در زمینه زباله‌ریزی و حفظ و حراست از چشم‌اندازهای زیبای آن.	۱- وضع مقررات شدید کنترل آلودگی دریاچه توسط گردشگران.	
۲- امکان نشست فاضلاب‌های سرویس‌های بهداشتی به دریاچه به دلیل وجود سازندهای آهکی منطقه.	۲- بهره‌مندی از امکانات مذهبی منطقه در زمینه صنعت گردشگری.	۲- استفاده از نیروهای محلی به منظور نظارت بر محیط زیست دریاچه و شکار.	
۳- آلودگی صدا و امکان تغییر مسیر مهاجرت پرندگان.	۳- آموزش‌های لازم و تبلیغات در زمینه حفاظت از تنوع زیستی و زیستگاه-های پرندگان.	۳- تشویق بخش خصوصی در زمینه ایجاد امکانات اولیه گردشگری با توجه به مقررات زیست محیطی.	
۴- وزش طوفان‌های ماسه‌بادی و تأثیر بر تأسیسات گردشگری.	۴- برنامه‌ریزی زیست محیطی مناسب در زمینه کنترل آلودگی هوای دریاچه.	۴- سرمایه‌گذاری ناشی از درآمد‌های گردشگری در حاشیه دریاچه به منظور توسعه گردشگری.	
۵- تخریب پوشش گیاهی در اثر ورود گردشگر.	۵- استفاده از امکانات ویژه سازه‌ای در زمینه ایجاد بادشکن به منظور کنترل طوفان‌های ماسه‌بادی.	۵- هماهنگی لازم بین مراکز بخش خصوصی و دولتی در زمینه معرفی منطقه و جذب سرمایه‌گذار.	

(مأخذ: یافته‌های پژوهش)

امتیاز نهایی ارزیابی عوامل داخلی

شکل ۳. موقعیت راهبردی کوتاه و بلندمدت دریاچه بزنگان بر اساس شاخص سوات

نتیجه

با توجه به بررسی‌های انجام شده به منظور ارائه راهبردها و راهکارهای توسعه گردشگری دریاچه بزنگان، با استفاده از تکنیک سوات ظرفیت‌ها و محدودیت‌های گردشگری دریاچه مشخص شد. بر این اساس دریاچه بزنگان در موقعیت تهاجمی (شکل ۳) قرار دارد. بنابراین راهکارهای لازم برای حفظ شرایط و در نهایت تغییر وضعیت برای ارتقای موقعیت فعلی با ارائه پاسخ‌های عملی و راهکارهایی مشخص برای توسعه گردشگری در این منطقه محقق می‌شود.

نتایج این ارزیابی جنبه‌های کیفی هر یک از عوامل مؤثر داخلی و خارجی را شناسایی می‌کند که مهم‌ترین آنها (جدول ۸) عبارت است از:

- جاذبه‌های بوم‌گردی بالا از جمله دریاچه و نزدیکی به دیگر جاذبه‌های گردشگری منطقه.
- تنوع زیستی بالا و نزدیکی به جاده و راه‌آهن ترانزیتی سرخس و ترکمنستان.
- گسترش جاذبه‌های مذهبی - فرهنگی و ورزشی و انگیزه بالای مسئولان نسبت به ساماندهی منطقه.
- استفاده هدفمند از گردشگری تفریح‌های روزانه از طریق نظارت محیط‌بانان بر محیط زیست محدوده.

- فرصت جذب گردشگران خارجی و ارزآوری با توجه به امکانات زیربنایی موجود در محل و استفاده از تورهای علمی
- با توجه به اینکه تفرج در منطقه بزنگان نیاز به پایداری دارد، بنابراین موارد زیر نباید از نظر دور بماند:
- ضرورت توسعه گردشگری، با توجه به میزان تهدیدها و محدود بودن فرصت‌ها و بالا بودن نقاط ضعف.
- بالا بودن سطح آسیب‌پذیری دریاچه به لحاظ توسعه گردشگری.
- الزام به توزیع و تخصیص مجدد منابع در محدوده دریاچه با توجه به محدودیت فرصت‌ها و بالا بودن نقاط ضعف.
- نیاز فراوان به افزایش نیازمندی‌ها و کمبود امکانات تأسیساتی به لحاظ توسعه گردشگری در محدوده مورد مطالعه.
- درجه آسیب‌پذیری شدید دریاچه به سبب دارا بودن اکوسیستم حساس.
- بررسی نتایج جنبه‌های کمی نقاط قوت، ضعف، فرصت، تهدیدها (با توجه به جدول اولویت‌بندی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر داخلی و خارجی) نشان داد که:
- در بین نقاط قوت وجود چشم‌اندازهای متنوع طبیعی از جمله دریاچه بزنگان و الگ‌زارهای اطراف بالاترین شرایط را در بین عوامل دیگر قوت دارد.
- در بین مؤلفه‌های شناخته‌شده نقاط ضعف، نبود و کمبود جایگاه‌های مناسب برای اقامت کوتاه‌مدت و طولانی‌مدت به عنوان یکی از مهمترین نقاط ضعف داخلی مطرح است و به این ترتیب بیشترین امتیاز وزنی از لحاظ ضعف مربوط به کمبود خدمات اقامتی و فضاهای گردشگری است. ضعف تبلیغات برای معرفی استعدادها و دریاچه و فقر فضای سبز و جنگل طبیعی در اولویت‌های بعدی قرار دارد که باید در برنامه‌ریزی گردشگری منطقه به آن توجه کرد.
- از لحاظ فرصت‌ها مهمترین مسأله نزدیکی به جاده ارتباطی مشهد - سرخس - ترکمنستان و همچنین راه‌آهن سرخس - مشهد است.
- از بین تهدیدهای خارجی افزایش آلودگی محیط دریاچه ناشی از حضور و ازدحام گردشگران و زباله‌ریزی آنها و همچنین امکان نشست فاضلاب سرویس‌های بهداشتی به دریاچه از مهمترین تهدیدهای منطقه محسوب می‌شود.
- بنابراین اگر بخواهیم وضعیت گردشگری دریاچه بزنگان را به توسعه پایدار برسانیم، نیازمند تعیین چارچوب نظام برنامه‌ریزی، توسعه مشارکت محلی، مدیریت واحد، تبلیغات مؤثر، تدوین قوانین صریح و محکم خواهیم بود.

منابع

- الوانی، سید مهدی. (۱۳۷۲). «سازو کارهای لازم برای توسعه پایداری جهانگردی». خلاصه مقالات برگزیده دومین اجلاس جهانگردی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، صص ۷۳-۶۵.
- باقر نصب، محمد و توکلی، جعفر. (۱۳۹۰). «راهبردهای مناسب برای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل سوات (مطالعه موردی: روستاهای دیو زنا و جولانده)». دومین همایش ملی توسعه پایدار روستایی همدان، صص ۶۷-۵۴.
- پاپلی، محمد حسین و سقایی، مهدی. (۱۳۸۵). گردشگری (ماهیت و مفاهیم). تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت). چاپ اول.
- جوادی مهر، حسن. (۱۳۸۴). «گردشگری روستایی و رهیافت توسعه با تأکید بر اکوگردشگری نیشابور». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه فردوسی مشهد، گروه جغرافیا.
- حاتمی‌نژاد، حسین و محمدی ده‌چشمه، مصطفی. (۱۳۸۷). «سنجش میزان توسعه‌پذیری سکونتگاه‌های انسانی در شهرکرد در سطح دهستان». فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۰، شماره ۴، صص ۱۹۷-۱۷۵.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و مهدوی، داود. (۱۳۸۵). «راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل سوات دهستان لواسان کوچک». فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۱۰، شماره ۲.
- رنجبریان، بهرام. (۱۳۸۲). برنامه‌ریزی توریسم در سطح ملی و منطقه‌ای. اصفهان: انتشارات جهاد دانشگاهی اصفهان، چاپ اول.
- زنگی‌آبادی، علی و محمدی ده‌چشمه، مصطفی. (۱۳۸۷). «امکان‌سنجی توانمندی‌های گردشگری طبیعی استان چهارمحال و بختیاری به روش سوات». مجله محیط‌شناسی، سال ۳۴، شماره ۴۷، صص ۶۳-۵۵.
- زیاری، کرامت‌الله. (۱۳۸۳). مکتب‌ها، نظریه‌ها و مدل‌های برنامه و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، یزد: انتشارات دانشگاه یزد. چاپ اول.
- سینایی، وحید. (۱۳۷۸). «توسعه پایدار و گردشگری». ماهنامه تخصصی بازار یابی، شماره ۴، صص ۱۰-۱.
- شفیع‌زاده، اسرافیل. (۱۳۸۳). «اکوتوریسم در ایران چیزی در حد صفر». نشریه جهان صنعت، شماره ۱۴.
- لی، جان. (۱۳۷۸). گردشگری و توسعه جهان سوم. مترجمان: عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری، امین صالحی و معصومه سادات. تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی، چاپ اول.
- طرح شناخت و احیای محیط زیست خراسان. (۱۳۹۰). «مطالعه لیمنولوژیک و حفظ تعادل اکولوژیک آب‌های داخلی استان خراسان (مشهد و سرخس)». مرکز تحقیقات زیست محیطی خراسان، شرکت نیما پژوهش.
- مافی، عزت‌الله و سقایی، مهدی. (۱۳۸۸). «کاربرد مدل سوات در تحلیل مدیریت گردشگری کلان-شهر مشهد». فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۱۴.

- نوابخش، مهرداد و رفیعی‌فر، مریم. (۱۳۸۹). «بررسی اجمالی آثار گردشگری بر زندگی اقتصادی - اجتماعی مردم روستای زیارت». *فصلنامه جغرافیایی آمایش محیط*، شماره ۷، صص ۳۳-۲۰.
- هاشمی، نیلوفر. (۱۳۸۹). «نقش اکوتوریسم در توسعه پایدار روستایی». *فصلنامه روستا و توسعه*، شماره ۳، صص ۱۷۳-۱۸۸.
- هریسون، جان و کارون، جعفری. (۱۳۸۲). *مدیریت استراتژیک*. مترجم: بهروز قاسمی. انتشارات هیأت. چاپ اول، ۲۹۸ ص.
- Deng, Jinyang, Brianking & Ithomas Bauer.(2004). "Evaluating natural attractions for tourism *Annals of Tourism Research*". Vol.29. Issue 2:422438.
- Fisher, c .(1989). "current and recurrent challenges in HRM". *journal of management* 15.no20.
- Fusili, M.(2007). "Development of ecotourism in italy. Viac". Colombo. Pp.149-153.
- Haywood, K. M.(1988). *Tourism Management.Responsible and Responsive Tourism Planning in the community*.
- kim, Yog-Kwam.(1988).*Tourism Impact Assessment. A Test of Vested Interests Model*. A Ph.D Thesie presented to Texas A & M University. Unpublished.
- Khan,sh.(2007). "Development of ecotourism in Pakistan". SDBI Publishing.pp.87-90.
- Lee, Choong-Ki. (1992). *The Ecoomic Impact of International Inbound Tourism on the South Korean Economy and its Distributional Effects on Income Classes A*.
- Maddison, D. (2001). "In Search Of Warmer Climates? " *The Impact Of Climate Change On Flows Of British Tourists*. *Climatic Change*. 49(2/1). 193-208.
- Rita, Puulo.(2000). "Tourism in the Europeun . Futures". Volume 41 . issue : 43-56 .
- Woodly ,T.L. (1995). *Strategic Management and business policy (5 th Ed)*. Reading. M A : Addison- Wesley.
- WTO .(2006). *Yearbook of Tourism statistics*. vol 3.
- Vanessa, A, Verse.(2002). "Ecotourism in small Caribbean island". Published in university of Florida. pp.1-36.